

Лемківські традиції писанкарства у Полтавському краї

Писанка – символ України, мистецьке явище, що поєднує в собі інформацію про індивідуальність митця, його уяву про прекрасне, місцевість і час виготовлення. За народними повір'ями писанка є джерелом родючості землі, оберегом для української родини.

На думку В. Ткаченка, історіографія писанкарства започаткована у XVII столітті роботами французьких авторів [26]. Наукові розвідки наприкінці XIX століття М. Сумцова [23], С. Кульжинського [10], М. Кордуби [9], В. Щербаківського [28], О. Назарієва [17] дійшли до нашого часу. До теми писанкарства у першій третині XX століття зверталися науковці: В. Тарновецький [25], С.Таранушенко [24], І. Гургула [5], М. Бабенчиков [1]. У працях 1950 - 60-х роках писанки розглядалися як предмет декоративного мистецтва: М. Скорик [22], С. Колос [8]. У 1968 році підготовлений альбом М. Біляшівського «Українські писанки» [2]. Регіональний аспект розвитку писанкарства присутній у працях: В. Маланчука [11], П. Марковича [13], Г. Шовкопляса [27], а наприкінці XX - початку XXI століть з'явилися розвідки: С. Бойко [3], Є. Гайової [4], Т. Кара-Васильєвої [6], В. Мицика [14], О. Фисуна [14], В. Асадчев [19], М. Модзир [16], М. Янко [29]. Монографія В. Манько «Українська народна писанка» [12] визначає вагоме місце писанки у традиційній культурі українців.

Писанці, крім релігійного, художнього і символічного значення, належить роль національного атрибута. Писанкарство в центральних і східних областях України було заборонене до 1980-х років, а на межі XX - XXI століть почало відроджуватися як художній промисел. Так, полтавська традиційна писанка відродилась завдяки мистецьким здібностям народних майстрів, які виконують їх за описами директора Лубенського музею Сергія Кульжинського у праці «Описаніє колекції народних писанок» 1899 року [10].

В етнографічних регіонах України писались писанки залежно від місцевих традицій. Писанки Полтавщини вражають різноколірністю – жовті, яскраво-зелені, червоні, рідше чорні та коричневі [19]. У Полтавському краї можемо зустріти лемківські писанки, які розписує Володимир Прислонський, син лемка переселенця Петра Прислопського із с. Кам'яна Ново-Санчівського повіту Краківського воєводства (Польща), який проживає у с. Шилівка Зіньківського району Полтавської області. «На Лемківщині писанки писали протягом 40 днів посту, а писанкарськими вважались два тижні перед Великоднем», – зазначає майстер [20, с. 33]. У селах Західної України писанки починали писати на Великдень після обіду або в останній його тиждень, у Чистий четвер. Закінчували писати, залежно від місцевих звичаїв: у Страсну суботу, наприклад, на Львівщині писали після Великодня аж до Провідної неділі (Гробиків), а в деяких селах – до Зелених свят.

Лемки є західною етнографічною групою українського народу, які проживали на схилах східних Бескидів між річками Сян і Попрад на захід від ріки Уж. За сучасним адміністративно-політичним поділом Лемківщина – це гірська частина південно-східної Польщі (від р. Солинка і р. Сян на сході до р. Попраду, Дунайцю на заході), північно-східна частина Словаччини (кордон України до р. Попрад), захід Закарпатської області – «трикутник» від с. Ужок на північ, м. Ужгорода на південь до р. Боржава, на сході – Великоберезнянський, Перечинський, частково Свалявський, Мукачівський, Іршавський, Ужгородський райони [7, с.96].

Історія лемків серед етнографічних груп українців найбільш сповнена драматичними подіями, оскільки, межі території розселення лемків, їх політичний статус і державна приналежність часто змінювалися. Після Жовтневого перевороту в Росії й розпаду Австро-Угорщини спроба лемків утворити власну державність не мала успіху, їх територія була розділена між Польщею та Чехословаччиною. «Особливо тяжкі випробування, – стверджує В. Кіцак, – випали на долю лемків під час Другої світової війни й післявоєнні

роки. У результаті обміну між українським і польським населенням відповідно до Угоди між РНК УРСР та ПКНВ від 9 вересня 1944 р. «близько 500 тисяч лемків покинули споконвічну територію і переселилися у Львівську, Тернопільську, Миколаївську, Херсонську, Полтавську області, а 150 тисяч лемків, що залишилися, польський уряд переселив у 1944 р. в західні воєводства країни. Пізніше частина їх повернулася в Карпати» [7, с.97]. Внаслідок операції «Вісла» (квітень - липень 1947 р.) польським керівництвом прийнято рішення про виселення українців із етнічних земель українців (Підляшшя, Холмщини, Надсяння, Лемківщини) і переселення їх у західні та північні райони. М. Якименко стверджує: «що процес виселення лемків з їх споконвічних земель розпочався 1 листопада 1944 р., коли був відправлений перший ешелон (28 вагонів, 78 господарств, 290 осіб) з лемками с. Стрільці Грубешівського повіту. Останній потяг було відправлено 12 липня 1946 р. з Владавського повіту у складі 15 вагонів (27 господарств, 71 особа). За планом розподілу було передбачено відправити на Полтавщину 12 280 осіб. Перша партія депортованих українців прибула на Полтавщину в грудні 1944 р. – 7 осіб; у січні 1945 р. – 29 осіб; липні 1945 р. – 2094 особи. Станом на 10 січня 1946 р. в райони Полтавської області з Польщі (Кракова, Білостока, Любліна і Бреста) було доставлено 1910 сімей – 8171 особу» [15, с. 5]. На Зіньківщину в 1945 р. депортували 57 лемківських родин. Колгосп імені Кірова у с. Лютенські Будища прийняв найбільше переселенців: 20 сімей із Лемківщини», – стверджує М. Якименко [15, с.63]. Лемки переселені в Зіньківський район, проживали в селі Кам'яна Ново - Санчівського повіту Краківського воєводства. Людей завантажували в потяги разом із худобою. Спочатку їм говорили, що будуть жити разом, але після прибуття в м. Гадяч Полтавської області їх розвозили по 2-3 сім'ї в села Зіньківського району: Шилівка, Княжа Слобода, Петрівка – Прислопські, Ткачки, Хохоляки, Хиляки, Фучки; Лютенські Будища – Хмілі, Полянські, Фучки, Жиличі, Олешневичі; Горобії – Горощаки; Бірки – Мохнацькі, Воленщаки. Процес

адаптації депортованих лемків був складним. Їх уявлення про переваги радянського життя та колективну власність змінилися відразу на новій місцевості. Силове залучення лемків до колгоспів та безоплатна їх експлуатація не могли не призвести до пасивного опору, що вилився у міграцію в Західну Україну. Наслідком примусового виселення були розірвані сім'ї, втрата привезеного з Польщі майна, нестача продуктів харчування, поширення хвороб і зростання смертності. Офіційно органами державної влади було прийнято документи, що мали сприяти швидкій адаптації в українських областях, але багато із запланованих заходів залишились на папері, про що свідчать документи ДАПО [15, с.7].

У 1956 році лемки, що повернулися в Західну Україну почали підіймати із забуття культурні традиції. Створювалися співочі, танцювальні колективи, громадське товариство з тижневиком «Наше слово», в якому друкувалася лемківська сторінка. Відкривались храми, школи, де навчання велось рідною мовою. Ф. Гоч із Зиндранова за допомогою громадськості створив у садибі батьків Музей історії та культури лемків. На території Музею народної архітектури і побуту (Львів) у 1969 р. створено етнографічну зону «Лемківщину». У вересні 1970 р. утворено Об'єднання лемків (А. Гнатишак, Л. Олешневич, В. Ярема, П. Когут, І. Красовський), хоча радянське законодавство не дозволяло працювати, але дало поштовх до культурної праці в спорідненому етносередовищі. У Полтавській області проживало на 1997 р. 10 тисяч лемків – вихідці із сіл Кам'яна, Поляни, Лабова, Нова Весь [15]. Незважаючи на спроби асиміляції й денационалізації, депортацію, етнографічна група лемків збереглася в Україні .

Лемківська культура є самобутнім і унікальним явищем в Східній Україні. Серед форм трансляції етнокультурної спадщини лемків у Зіньківському районі Полтавської області є регіональний фестиваль «Барви Лемківщини», який відбувся 1 травня 2011 р. в с. Лютенські Будища на якому запалала перша лемківська ватра на Лівобережжі. На фестивалі були

присутні: голова Всеукраїнського товариства «Лемківщина», заслужений працівник культури О. Венгринович, заступник голови Львівської обласної організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина» Я. Козак, член правління Київської обласної організації І. Челак, поет зі Львова, «Легенда Лемківщини» Б. Пастух, співачка з міста Чорткова на Тернопільщині М. Вудка, поет із с. Шилівки В. Прислонський. Найпочеснішою гостею була 87-річна Ганна Олешневич, найстарша лемкиня Зіньківщини. Отець 10 округу Іоан Бабич відслужив молебень, заступник голови Зіньківської райдержадміністрації О. Терещенков відкриваючи фестиваль, наказав запалити ватру. Кілька годин гостей та нащадків лемків-переселенців розважали фольклорні колективи та дует «Яворина» (Ірина та Геннадій Льїни), в репертуарі якого є 30 лемківських пісень які входять до «Антології лемківської пісні», а біля сцени можна було придбати сувеніри, привезені народними майстрами Полтавщини. У травні 2006 р. «Яворина» представляла Україну на конгресі лемків та IV-му Міжнародному фестивалі лемківсько-русинської культури в Польщі (3-4 червня 2006, 2007-2010 роки), VIII-му Всеукраїнському фестивалі «Дзвони Лемківщини» в м. Монастириську Тернопільської області. На ньому була присутня й делегація лемківської громади з Полтавщини на чолі з М. Ткачиком, головою Полтавської обласної організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина». «Наше минуле ми згадуємо завжди і наше майбутнє – наші діти і внуки, яким ми мусимо передати культуру, традиції. Передаємо нашу реліквію і святиню «Часослов», – книгу 1837 р., в якій зібрані молитви, що звучали в с. Кам'яній під час Служби Божої, – зазначав М. Ткачик. Лемки Рибінський Богдан, Олешневич Онуфрій, Фучко Василь, Жилич Іван і Гогоц Петро забрали з собою церковні дзвони із Нового Санча і привезли на Полтавщину. У 1982 р. переселенці звернулися до владики Полтавського Феодосія з пропозицією передати дзвони в церкві м. Полтави. Вилитий у Вашингтоні в 1927 р., вагою 480 кг дзвін був перевезений до Свято - Макарівського собору м. Полтави.

Лемківська ватра вдруге запалала у Лютенських Будищах 1 травня 2012 р. де відбувся II-й Міжрегіональний фестиваль лемківської культури, який набув обласного статусу та став щорічним святом на Зіньківщині. У 2013-2014 рр. ватра як символ свято-дійства запалала втретє з рук голови Полтавської обласної організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина» М. Ткачика та голови ради районної організації ветеранів, сина лемка - переселенця В. Прислонського. Представники райдержадміністрації: О. Терещенков, С. Ващенко, начальник Головного управління інформаційної та внутрішньої політики обласної держадміністрації М. Перепелиця, голова облдержадміністрації О. Удовиченко, голова обласної ради І. Момот, староста Ватри М. Тиханський вітали учасників дійства з відкриттям фестивалю лемківської культури на Полтавщині, бажали отримати позитивні емоції, щоб нікому не довелося пережити те, що випало на долю лемків. На шкільному стадіоні зібралися місцеві лемки та з областей України, щоб поспілкуватися, переповісти розповіді батьків, дідусів про лемківські традиції та звичаї, поспівати пісень, які стають популярними і входять до репертуару видатних українських співаків. Поціновувачі декоративних та ужиткових речей мали змогу придбати на виставці вироби народних майстрів. Розмаїття сувенірів вражало гостей фестивалю: ляльки - мотанки, керамічні вироби: іграшки, макітри, горщики, горнята, тарілки, вишиванки, різьблені речі, мальовані і вишиті картини, лемківські писанки.

Різновидом декоративно-прикладного мистецтва лемків є писанка – народний витвір, який бере свій родовід з давніх часів, як символ Великодня, тому на Міжрегіональному фестивалі «Барви Лемківщини» проводився майстер - клас із писанкарства. У ньому всебічно й яскраво відбилосся життя народу, його історія, звичаї, вірування, естетичні уявлення та поетичне бачення світу. Регіональні особливості при виконанні лемківських писанок були помітними у вишивці, одязі, пісні лемків. «Найдавніші і найпростіші елементи лемківського орнаменту це писанки, які навчила писати мене

мати», – говорить В. Прислонський. В них домінує один колір, інколи трапляється два: коричневий і жовтий та їх комбінації. Володимир Петрович, знаний в окрузі як майстер писанкарства, навчає дітей в школах Зіньківського району писати «мальованки», «дряпанки». Ця людина, трагедії переселення лемків у 1945-1947 роках не зазнала, але його дитинство пройшло в тих нелегких умовах адаптації на Зіньківщині, в яких жила його сім'я після депортації. Володимир Петрович Прислонський народився 17 жовтня 1946 р. в с. Петрівка Зіньківського району Полтавської області в сім'ї Марії Тимофіївни й Петра Юрійовича Прислопських із с. Кам'яна (Польща). Після закінчення місцевої школи з 1965 по 1970 р. навчався в Харківському інституті механізації й електрифікації сільського господарства, працював інженером-електриком. Після навчання у військовому училищі м. Полтави з 1972 по 1993 рр. проходив службу в рядах Радянської Армії та Збройних сил України, звільнився зі строкової служби за вислугою років з посади районного військового комісара у званні підполковника. До квітня 2007 р. працював службовцем у Зіньківському райвійськкоматі. В даний час – голова ради районної організації ветеранів м. Зінькова. Писати вірші, поеми розпочав на початку 1960-х років. З 1970 по 2006 р. була перерва в його творчості. «Лише в листопаді 2006 р. вірші потекли тонким струмочком, який стає все більш повноводним», – пише в автобіографії Володимир Петрович, – тільки наприкінці ХХ століття про депортацію українців із Польщі стали говорити, писати, знімати фільми. У дитячі роки я чув розмови – спогади моїх батьків, родичів про життя на Лемківщині, про поневіряння під час переселення, про нелегке пристосування до умов проживання на новому місці. Всі спогади я відтворив у поемі «Лемки Зіньківщини» [20]. Поема документальна, імена, прізвища людей, назви населених пунктів не вигадані, а дійсні. Твори поета Зіньківщини, який має лемківське коріння, В. Прислонського друкуються в регіональних виданнях: районній газеті «Голос

Зіньківщини» та в обласній – «Зоря Полтавщини», в збірці поезій: «Село – моє життєве кредо» [21].

Нинішнє покоління нащадків лемків-переселенців Зіньківщини пам'ятає розповіді батьків, вивчає історію поселень лемків на теренах краю під керівництвом Л. Теслі та Л. Коваленко. У краєзнавчому музеї с. Лютенські Будища знаходиться колекція писанок, які виготовлялись лемками – переселенцями. Жителі с. Кам'яної були талановитими майстрами з виготовлення писанок, адже свято Великодня було урочистим дійством для лемків та їх дітей і внуків, адже лемки є віруючими людьми. За традицією писанки розписували дівчата та жінки: дівчина – для щасливої долі, вдалого заміжжя; жінка – щоб у господі був лад, мир, достаток, щоб члени родини були здорові й щасливі. Кожна писанка мала своє призначення: дітям – зі світлими, ясними кольорами, хлопцям і дівчатам – із солярними символами та трикветрами; господарям – писанки із сорока клинцями або кривульками, літнім людям – із чорними барвами та поясами. В поезії Володимира Петровича, читаємо: «Лежать переді мною писанки, мов сонце, червоні, білі, жовті кольори. І раптом залетіли у віконце приємні спогади дитячої пори. Пекла матуся Паски Великодні високі, зверху круглі, мов земля. Розписувала писанки напередодні, а я за цим спостерігав здаля.... Ці спогади не раз мені наснилися. Пройшли не дні, не місяці – роки. Немає мами, писанки лишилися – творіння її серця і руки» [21, с.66-67]. При писанні треба було примовляти чи наспівувати веснянки чи гаївки, читати молитву перед початком роботи: «Спасителю Ісусе Христе, єдинородний Сину предвічного Вітця! Ти сказав, що без Тебе і без Твоєї помочі ми нічого не можемо вдіяти. І правдиві ці Твої слова, Господи! Тому я молю твою доброту і ласкавість: допоможи мені, Ісусе, це діло, яке зачинаю, зачати і довершити на славу Пресвятої Тройці і Вітця і Сина і святого Духа. Амінь». Після завершення писарської роботи говорили: «Не мені, Господи, але святому імені Твоєму нехай буде слава і честь за діло, яке Ти допоміг мені довершити. Амінь». З раннього дитинства

В. Прислонський пам'ятає, що мама використовувала жовток від курки, що знеслася вперше, добавляла до фарби. Жовток із перших яєць добре тримає фарбу і писанка має полиск. Барвники в давнину були природні – з кори солодкої яблуньки при переварюванні виходив жовтий колір; з лушпиння цибулі – від рудавого до коричневого; з дуба – темно-коричневий, чорний; фіолетовий – з кори чорної вільхи або ягід чорної бузини. Все це варили і настоювали добу [4, с.68]. Брала яйця від курей первісток, до того ж обов'язково запліднені.

Досвід розписування яєць передавався з покоління в покоління. В останні роки поширюється, популяризується звичай писання писанок, вдосконалюється техніка виконання, створюються оригінальні композиції. Нанесені символи на лемківську писанку робили її оберегом, талісманом, який служив для захисту людини, її житла від злих сил. Щоб вона набула святості, її треба було декорувати відповідним символом, дотримуючись певного обряду. Сьогодні писанки використовуються в обрядах великодньо - троїцького циклу народного календаря. У поминальні дні Великодня, Вознесіння, Троїцьку суботу писанки приносять на могили, а на початку ХХ століття лемки кладуть в домовину. Оскільки, писанці надавалась функції завороження і умилоствлення, то її виготовлення було обставлено низкою ритуалів. Писати можна було лише в певний час доби і за відсутності спостерігачів. При писанні вимовлялись слова-замовляння, які мали надати писанці чудодійних властивостей. За звичаєм, на свята в родині виготовляли різну кількість писанок і крашанок. Це залежало від заможності родини, від того, чи були в родині дівчата, то більше писалося писанок. Виготовляли від 12 до 60 писанок і стільки ж крашанок. Воду для заварювання фарб брали м'яку – дощову або з потоку. До звичайної води додавали свяченої йорданської води, а до фарб для покращення фарбування, – сирий жовток або покривали ним поверхню яйця. Для писання брали чистий бджолиний віск, додаючи сажі, щоб краще було видно нанесений рисунок. Віск

розтоплювався в черепку, який ставили на вигорнуте з печі вугілля. Традиційний спосіб виготовлення писанок відрізняється від сучасних способів. Як правило, партію писанок, що мала бути виготовлена, писали спочатку по білому яйці, потім їх зафарбовували у жовтий колір. Поверх нього наступну частину малюнку у червоний колір, і так продовжували до останнього – найтемнішого кольору. Розмальовані яйця прогрівали в теплій печі, після того, як з неї було вийнято паски. Писанки складали у глиняну миску і ставили в піч, де вони нагрівалися, віск розтоплювався, потім його витирали тканинами, які потім спалювали в печі. Писанки опускали в гарячу воду, для того, щоб розтопився віск, але при цьому важко зберегти їх малюнок, тому що у воді фарби розпливалися. Для надання кращого вигляду і блиску писанкам їх натирали шматком сала або змоченою в олії тканиною.

Поширеними орнаментами у писанкарстві були і є: меандр (Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина, Поділля), безконечник (Східна та Центральна, Західна Україна), сосонка, Дерево життя. Серед геометричних орнаментів, поряд з рослинним привертає увагу – полтавський безкінечник, що проходить білою діагоналлю через сферичну поверхню яйця у вигляді хвилеподібної лінії з чіткими заокругленими гребінцями [27,с.11]. Зміни у традиційних розписах вважалися гріховними. Але, нові елементи все ж виникали на початку ХХ століття: натуралістичні зображення квіток, листочків або християнські мотиви, які були спочатку рідкістю та обмежувались написами «Христос Воскрес» або «Х.В». Писанками прикрашали хату: їх вішали біля ікон, де вони зберігалися від Воскресіння до Вознесіння – протягом сорока днів на столі або на покуті.

Володимир Прислонський перейняв майстерність різьблення й столярства від свого діда й батька. Ми бачили мистецькі витвори теслярства й писанкарства на етнографічній виставці у місцевій школі, районному будинку культури та вдома у Володимира Петровича. Майстерність слова й пензля В. Прислонський демонструє на етнофестивалях Лемківської

культури в Монастирську, Львові, на Зіньківщині, виставляючи свої вироби декоративно - прикладного мистецтва лемківської громади на осуд людям не байдужим до народної (традиційної) культури.

Отже, культура, працелюбність, людяність, релігійність, мистецтво лемків проросли як зерно, і нащадкам надають добро, пам'ять про звичаї і традиції батьків на Зіньківщині.

Список літератури:

1. Бабенчиков М. Народное декоративное искусство Украины / М. Бабенчиков. – М. : Наука, 1945. – С. 20–22.
2. Біляшевський Е. Українські писанки / Е. Біляшевський. – К. : Мистецтво, 1968. – 92 с.
3. Бойко С. Світ писанки, крашанки, шкрьобанки, дряпанки, мальованки / С. Бойко // Наука і суспільство. – 2010. – № 3–4. – С. 31–32.
4. Гайова Є. Творчість – чиста молитва духу / Є. Гайова // Народне мистецтво. – 2008. – № 1–2. – С. 68–69.
5. Гургула І. Звичаї і повір'я пов'язані з писанками / І. Гургула // Нова хата. – 1928. – № 4. – С. 4–5.
6. Кара-Васильєва Т. Писанка – культурний символ України / Т. Кара-Васильєва // Писанка – символ України : матеріали міжнар. з'їзду писанкарів. – К., 1992. – С. 89–107.
7. Кіцак В. Розселення українців Польщі в УРСР / В. Кіцак // Молода нація : альманах. – К., 2000. – № 1. – С. 96–122.
8. Колос С. Історичні та мистецько-конструктивні засади побудови писанкового орнаменту / С. Колос // Українські писанки. – К. : Мистецтво, 1968. – С. 89 – 91.
9. Кордуба К. Писанки на Галицькій Волині / К. Кордуба // Матеріали етнографічної комісії / Наук. т-во ім. Т. Шевченка. – Львів, 1899. – С. 56–61.

10. Кульжинский С. К. Описание коллекции народных писанок : на основе собрания Лубенского музея Е. Н. Скаржинской / предисл. В. А. Мокляка. – Харьков : САГА, 2010. – 176 с., 2219 ил.
11. Маланчук В. Квітуче народне мистецтво. Вишивка, тканини, кераміка та писанки на Сокальщині / В. Маланчук. – Львів : Каменяр, 1964. –124 с.
12. Манько В. Українська народна писанка / В. Манько. – Львів : Свічадо, 2001. – 46 с.
13. Маркович П. Українські писанки Східної Словаччини. Музей української культури у Свиднику. – Пряшів : Відділ української літератури, 1972. – 156 с.
14. Мицик В. Писанки / В. Мицик, О. Фисун. – К. : Родовід, 1992. – 60 с.
15. Межею чужини розірване життя: депортація лемків із Польщі в Україну 1944–1947 рр. / за ред. д-ра іст. наук , М. А. Якименка. – Полтава: Сімон, 2007. – 100 с.
16. Модзир М. Писанки : види і мистецька самобутність / М. Модзир, О. Федорук // Українці : історико-етнографічна монографія : у 2 т. – Опішне, 1999. – Т. 2. – С. 214–216.
17. Назарів О. Писанки / О. Назарів // Ілюстрована Україна. – 1913. – № 8. – С.4–5.
18. Наконечний В. М. Лемки в ХХ столітті: життя на етнічних землях та в нових геополітичних умовах : дис... на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : 09.00.12 “Українознавство” / В. М. Наконечний ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – 211 с.
19. Полтавська писанка / упоряд. В. Асадчева. – Полтава : Оріяна, 2008. – 64 с.
20. Прислонський В. Лемки Зіньківщини / В. Прислонський. – Зіньків : б/в., 2011. – 36 с.
- 21.Прислонський В. Село – моє життєве джерело : зб. віршів / В. Прислонський. – Полтава : Полімет, 2012. – 104 с.

22. Скорик М. З джерел писанкового орнаменту / М. Скорик // Народна творчість та етнографія. – 1988. – № 4. – С. 74–78.
23. Сумцов М. О. Писанки / М. О. Сумцов // Киевская старина. – 1891. – Т. XXXIII. – С. 181–209.
24. Таранущенко С. Українські писанки, як пам'ятки народного малярства / С. Таранущенко // Праці науково-дослідної кафедри історії європейської культури. – Харків, 1927. – С. 449–454.
25. Тарновецький В. Як гуцули пишуть свої писанки / В. Тарновецький // Матеріали до етнології й антропології / Наук. т-во ім. Т. Шевченка. – Львів, 1929. – Т. XXI–XXII. Ч. I. – С. 157–161.
26. Ткаченко В. Писанкарство в Україні : історіографія (1910–1980 рр.) / В. Ткаченко // Народна творчість та етнографія. – № 2. – 2005. – С. 92–97.
27. Шовкопляс Г. Давньоруські писанки / Г. Шовкопляс // Археологія. – 1980. – № 35. – С. 97.
28. Щербаківський В. Основні елементи орнаменталістики українських писанок і їхнє походження / В. Щербаківський. – Прага, 1925. – 28 с.
29. Янко М. У кожній писанці – сонце. Лемківська громада у вирі важливих подій / М. Янко // Лемківський календар – 2011 рік. – Львів, 2011. – С. 58–62.